

18.12.2013

Dnro 2977/4/12

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

LAITOSHOIDOSSA OLEVALLA POTILAALLA ON OIKEUS SUUN TERVEYDENHUOLTOON

1

KANTELU

Kantelija arvostelee oikeusasiamiehelle 13.8.2012 osoittamassaan kirjeessä laitoshoidossa, esimerkiksi psykiatrisessa sairaalassa, hoidettavana olevan potilaan tai veteraanikuntoutuksessa olevan henkilön suun terveydenhuollon järjestämistä ja kustannusvastuuta.

Kantelija toteaa, että Kansaneläkelaitos (Kela) ei korvaa potilailta perittyjä yksityisen hammashoidon maksuja, jos potilas on kirjoilla julkisessa hoitolaitoksessa. Kantelijan mukaan sairaaloissa ei ole hammaslääkäreitä, eivätkä potilaat saa laitoshoidon aikana tarvitsemiaan hammashoidon palveluita hoitopäivämaksuun sisältyvinä; ainoastaan akuuttiin vaivaan saattaa saada ensiapua. Siten, jos potilas hakeutuu laitoshoidon aikana yksityiselle hammaslääkärille, kaikki kustannukset jäävät hänen itsensä maksettaviksi, koska sairaala ei niitä maksa eikä Kelakaan maksa tuolloin korvauksia yksityisen hammaslääkärin antamasta hoidosta.

Kantelija toteaa, että yllättäen masennuksen vuoksi laitoshoidon joutuneelle potilaalle aloitettu hoito voi keskeytyä tai jo ennen laitoshoidon aloittamista tarpeelliseksi todettu, esimerkiksi hampaan juuritulehduksen, hoidon aloittaminen voi viivästyä. Koska laitoshoidon kesto ei ole etukäteen tiedossa, hoidon keskeytyminen tai sen aloittamisen viivästyminen saattaa kestää useita kuukausia, jopa vuodenkin. Kantelijan mukaan lainlaatija on ehkä objektiivisesti olettanut, että potilaan maksamaan hoitopäivämaksuun sisältyisi kaikki hänen tarvitsemansa hoito, mukaan lukien tarpeellinen suun terveydenhuolto. Kantelija toteaa lisäksi, että veteraaneille maksetaan hammasproteettisesta hoidosta Kela-korvausta, mutta esimerkiksi kuntoutusjakson aikana proteettista hoitoa ei korvata, vaikka hoidon tarve (esimerkiksi proteesien uusimistarve) todettaisiin kuntoutuksessa ja hoito olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa juuri kuntoutusjakson aikana.

Kantelija pitää epäoikeudenmukaisena sitä, että henkilöt, jotka jo sairautensa vuoksi ovat muita heikommassa asemassa, joutuvat maksamaan hammashoidostaan muita enemmän.

2

SELVITYS

Kantelun johdosta pyysin Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolta (Valvira) lausuntoa.

Asian selvittämiseksi Valvira pyysi lausunnon sosiaali- ja terveysministeriön lääkintöneuvokselta, joka antoi sen 1.2.2013.

Valvira pyysi psykiatrisilta sairaalayksikoilta selvitystä laitoshoidossa olevien potilaiden suun terveydenhuollon järjestämisestä. Valvira osoitti kyselyn psykiatristen sairaalayksiköiden johtajille, ja kyselyn jakelu perustui Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mielenterveys- ja päihdepalveluosaston ylläpitämään psykiatrian johtajien sähköpostiverkoston.

Valvira pyysi tietoja siitä, miten psykiatrisissa sairaalayksiköissä käytännössä menetellään potilaiden suun terveydenhuollon palveluiden järjestämisessä. Valvira pyysi tietoja erityisesti siitä, miten seuraavat palvelut on järjestetty ja miten hoidosta aiheutuvat kustannukset jakaantuvat, kun kyseessä on osastohoidossa olevan potilaan

1. kiireellinen suun terveydenhuolto ja jatkohoito,
2. kiireettömien hammassairauksien tutkimus, taudinmääritys ja hoito sekä
3. laitoshoidon alkaessa kesken olevan suun terveydenhuollon jatkohoito.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Lausunnot ja selvitykset

3.1.1 Sosiaali- ja terveysministeriön lääkintöneuvoksen lausunto

Lääkintöneuvos toteaa, että laitoshoidossa olevien potilaiden suun terveydenhuollon palvelut kuuluvat tarpeellisiin palveluihin osana hoidon kokonaisuutta. Hänen mukaansa psykiatrisessa laitoshoidossa olevien suun hoitopalveluissa on joidenkin 1990-luvulla julkaistujen selvitysten perusteella todettu olevan puutteita. Nordbladin mukaan tietoa on niukasti käytettävissä ja parannusta asiaan tarvitaan. Hän toteaa, että veteraanien suun hoidon sairausvakuutuskorvauksista on omat erilliset säännökset ja että veteraanien kuntoutus- ja rahoitusasioissa keskeinen toimija on Valtiokonttori.

3.1.2 Psykiatristen sairaalayksiköiden selvitykset

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden mielenterveys- ja päihdepalvelujen osastopalvelut

Kiireellinen suun terveydenhuolto tapahtuu yleensä Lappeenrannan terveyskeskuksen hammashuollossa ja on potilaalle maksuton. Kiireettömästä suun terveydenhuollosta potilas huolehtii yleensä itse. Kesken olevat hammashoidot harkitaan tapauskohtaisesti. Sairaalamaksot ovat lyhyitä. Keskimääräiset hoitoajat eri osastoilla ovat 9–20 vuorokautta; yli kolmen kuukauden hoitajaksoja ei käytännössä ole.

Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian toiminta-alue

Pitkäaikaispotilaiden (hoitoaika yli kolme kuukautta) suun terveydenhuolto järjestetään joko oman kunnan hammashoitolassa tai yksityissektorilla. Ensimmäisellä vastaanottokäynnillä hammaslääkäri tekee hoitosuosituksen ja kustannusarvion, ja tämän jälkeen sairaanhoitopiiri antaa maksusitoumuksen hoidon toteuttamiseksi. Myös protetiikka kuuluu sairaanhoitopiiriin maksettavaksi.

Kaikkien potilaiden hoitomaksuun sisältyy kiireellinen suun terveydenhuolto. Se järjestyy useimmiten terveyskeskuksesta ja sairaanhoitopiiriin maksaa hoidon. Akuuttipsykiatrisilla

potilailla kesken olevien kiireettömien suun hoitojen jatkaminen psykiatrisen osastohoidon aikana tulee harvemmin kyseeseen, koska psykiatriset akuuttihoitot ovat lyhytaikaisia, ja toisaalta akuuttipotilaan saattaminen hoitopaikkaan aiheuttaa omat haasteensa esimerkiksi potilasturvallisuuden takaamiseksi. Käytännössä akuuttipotilaan kiireettömät hammashoidot sairaalahoidon aikana jäävät potilaan itsensä maksettaviksi.

Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden virasto

Potilaille pyritään antamaan mahdollisuus suun terveydenhuoltoon myös sairaalahoidon aikana. Jos potilaalle tulee kiireellinen suun terveydenhuollon tarve, lääkäri tutkii hänet osastolla, ja tämän jälkeen otetaan yhteys potilaan omaan terveysasemaan akuuttiajan saamiseksi. Samoin toimitaan, jos osastolla lääkäri havaitsee tutkimusta vaativan, kiireettömän suun terveydenhuoltoon liittyvän tilanteen. Näissä tapauksissa lasku tulee sairaalalle.

Jos taas potilas haluaa itse mennä hammaslääkärille, mutta sairaalahoidossa tätä ei pidetä esimerkiksi akuuttipsykiatrisen hoitajakson aikana välttämättömänä, potilas voi tilata ajan ja käydä hoidossa, jolloin hän vastaa itse kustannuksista. Näin on asianlaita myös laitoshoidon alkaessa keskeneräisten hoitojen kyseessä ollen. Pitkäaikaispotilaiden suun terveydenhuolto pyritään liittämään kokonaisuhoitosuunnitelmaan ja korvaus hoidetaan pitkäaikaishoidon maksujärjestelmän mukaisesti.

Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian tulosalue

Akuuttipsykiatrisessa hoidossa olevan potilaan suun terveydenhuollon kustannusvastuu on hänellä itsellään. Pitkäaikaishoidossa (hoitoaika yli kolme tai yli neljä kuukautta) olevan potilaan hoitomaksu sisältää myös suun terveydenhuollon palvelut. Kiireellistä suun terveydenhuoltoa tarvitsevalle potilaalle varataan päivystysaika Hämeenlinnan terveystieteiden -liikelaitoksen toimintayksiköstä. Kiireetön hoito pyritään siirtämään akuuttipsykiatrisen hoidon jälkeiselle ajalle, mutta tarvittaessa potilaat voivat käydä suun terveydenhuollossa myös osastolta käsin, jolloin he varaavat ja hoitavat hammaslääkärikäyntinsä omatoimisesti.

Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian sairaalahoidon vastuualue

Kiireellinen suun terveydenhuolto järjestetään kaikille, ja sairaala vastaa hoidon kustannuksista. Myös pitkäaikaishoidossa oleville potilaille järjestetään suun terveydenhuolto sairaalan kustannuksella. Lyhytaikaisessa hoidossa olevia kehoitetaan varaamaan aika kiireettömän suun terveydenhuollon tarpeen arviointiin laitoshoidon päätyttyä. Laitoshoidon alkaessa kesken olevaa suun terveydenhuoltoa jatketaan sairaalan kustannuksella, jos hoitajakson arvioidaan kestävän yli kolme kuukautta tai jos hammaslääkäri arvioi hoidon kiireelliseksi. Lyhytaikaisessa laitoshoidossa olevan potilaan kesken jäänyt, suunniteltu suun terveydenhuolto siirretään toteutettavaksi potilaan kotiutumisen jälkeen.

Kuopion yliopistollisen sairaalan psykiatrian palveluyksikkö

Sairalahoidon kesto on keskimäärin 20 vuorokautta. Jos hoitajaksojen aikana ilmenee kiireellisiä suun terveyteen liittyviä ongelmia, palvelut hankitaan sairaalan suu- ja leukakirurgian poliklinikalta. Joskus arvio ja hoito pyydetään Kuopion terveystieteiden keskukselta tai potilaan kotikunnan terveystieteiden keskukselta, jos se on mahdollista potilaan psyykkien tila huomioiden. Kustannuksista vastaa sairaala. Kiireetön suun terveydenhuolto hankitaan yleensä omasta terveystieteiden keskukselta, ja silloin potilas vastaa itse kustannuksista. Pitkäaikaishoidossa olevien potilaiden suun terveydenhuolto hankitaan sairaalan suu- ja leukakirurgialta tai terveystieteiden keskukselta ja kustannuksista vastaa sairaala.

Niuvanniemen sairaala

Potilaiden hammashoito järjestetään hammaslääkärin kanssa tehdyn hankintasopimuksen mukaisesti. Sairaalan omana toimintana hoitoon kuuluvat potilaiden ohjaaminen hammaslääkärille ja hammashoitajalle sekä yleinen suun hygienian hoidon ohjaaminen. Parviainen tuottaa sairaalalle perushammaslääkäritasoiset palvelut ja hammashoitajan tekemät toimenpiteet. Hammashoitoa annetaan sairaalan tiloissa keskimäärin 5–6 hammaslääkäripäivää kuukaudessa, minkä lisäksi pelkkiä hammashoitajapäiviä on 6–10 kuukaudessa. Hammashoito kuuluu pitkäaikaispotilaiden terveydenhuoltoon. Kiireellistä hoitoa tarvitseva potilas saa ajan tarvittaessa heti seuraavalle hammaslääkäripäivälle 1–7 vuorokauden kuluessa.

Oulun kaupungin psykiatrinen erikoissairaanhoito

Pitkäaikaisessa hoidossa (myös psykiatria) oleva potilas käyttää kaupungin oman tuotannon suun terveydenhuollon palveluita, joista potilaalta ei peritä maksua. Lyhytaikaisen hoidon aikana kiireellinen suun terveydenhuolto on asiakkaalle maksuton ja se on annettu kaupungin omasta tuotannosta. Ennalta sovittu suun terveydenhuollon asiakas on maksanut itse.

Selvityksen liitteenä olevassa asiakirjassa ”Suun terveydenhoidon järjestelyt Oulun kaupungin laitoshoidon toimintayksiköissä” todetaan, että psykiatrisilta osastoilta potilaita käy suun terveydenhuollon potilaina sekä kokonaishoidoissa että akuutihoidoissa. Jos kyse on pitkäaikaispotilaista, hoitolaitosta laskutetaan suoraan. Heille ei ole järjestetty erityistä järjestelmällistä potilaiden kutsumista tarkastuksiin tai hoitoihin. Hoidon saaminen on pääasiassa potilaan oman, omaisten tai hoitolaitoksen aktiivisuuden varassa. Veteraanit pääsevät jonottamatta suun terveydentilan tarkastukseen ja hoitoon. Asiaksmaksuissa noudatetaan maksuasetusta. Ylimääräistä rintamalisää saaville oululaisille veteraaneille korvataan joka toinen vuosi 350 euroa hammasproteesin hankkimisesta. Heille omien hampaiden hoito on maksutonta.

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian toimialue

Kiireellistä suun terveydenhuoltoa tarvitsevat potilaat lähetetään Acutaan (Tampereen yliopistollisen sairaalan (TAYS) ensiapu) tai TAYS:n suupoliklinikalle. Jatkohoidon osalta menetellään niin, että osastolla aloitetaan antibioottihoito ja potilaalle varataan hammaslääkäriaika perusterveydenhuoltoon. Kiireetön suun terveydenhuolto tapahtuu potilaan kotikunnan terveystieteiden keskuksessa tai potilas asioi omalla yksityishammaslääkärillään. Laitoshoidon alkaessa kesken olevaa suun terveydenhuoltoa potilas jatkaa vointinsa ja hoitosuunnitelman mukaisesti osastolta käsin. Potilaan psyykkisen voinnin mukaan suun terveydenhuolto voidaan keskeyttää ja siirtää osastohoidon jälkeiseen aikaan. Pitkäaikaispotilaille järjestetään suun terveydenhuollon palvelut joko TAYS:n suupoliklinikalla tai ostopalveluna. Pitkäaikaispotilaiden somaattista tilaa seurataan tarkasti kliinisesti ja laboratoriotutkimuksin. Tähän kuuluu myös erityisesti suun terveydenhuollosta huolehtiminen; tarvittavan hoidon järjestää ja kustantaa sairaala.

Pohjois-Karjalan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian klinikkaryhmä

Kiireellisen suun terveydenhuollon korvaa sairaala. Ensisijaisesti pyritään varaamaan aika julkiseen hammashoitoon, ja tarvittaessa käytetään yksityishammaslääkärin palveluita. Sairaala maksaa sekä vapaaehtoisessa että tahdonvastaisessa hoidossa olevan potilaan akuuttihammashoidon. Kiireetöntä suun terveydenhuoltoa sairaala ei korvaa. Oireiden ilmaantuessa sairaalahoidon aikana järjestetään tarpeellinen tutkimus ja hoito. Sairaala maksaa vain kiireellisen suun terveydenhuollon. Jos potilaalle on tehty pitkäaikaishoidon päätös (hoito kestänyt vähintään kolme kuukautta), sairaala maksaa suun terveydenhuollon

kokonaisuudessaan, tarvittaessa myös hammasproteeseista aiheutuvat kulut. Sairaalahoidon alkaessa kesken olevan suun terveydenhuollon potilas maksaa itse, kiireellistä suun terveydenhuoltoa lukuun ottamatta. Monet sairaalan potilaista ovat oikeutettuja toimeentulotukeen, jolloin hammaslääkärilaskuihin haetaan toimeentulotukea, ja hoito voi jatkua myös sairaalahoidon aikana. Sairaalahoito kestää yleensä alle kuukauden, joten mahdollisesta suun terveydenhuollon keskeytyksestä ei yleensä aiheudu potilaalle haittaa.

Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän Oulun yliopistollisen sairaalan psykiatrian tulosalue

Kiireellinen suun terveydenhuolto järjestyy Oulun yliopistollisen sairaalan (OYS) hammas- ja suusairauksien yksikössä, eikä potilaalle aiheudu hoidosta kustannuksia, vaan hoito sisältyy osastohoidon hoitopäivämaksuun. Kiireetön suun terveydenhuolto tapahtuu potilaan kotikunnan hammashoitolassa tai hänen muulla omalla hammaslääkärillään, jos potilas on siinä kunnossa, että hän voi käydä hammashoidossa. Jos suun terveydenhuollon tarve on kiireellinen, eikä potilas psyykkisen vointinsa vuoksi pysty jatkamaan kesken olevaa hoitoaan muualla, hoito on järjestetty OYS:n hammas- ja suusairauksien yksikössä. OYS:n psykiatrian tulosalueella ei ole osastoja pitkäaikaishoitoja varten.

Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyhtymän psykiatrian tulosalue

Kiireellinen suun terveydenhuolto tapahtuu ensihoitoyksikön hammaslääkäripäivystyksessä. Jatkohoito, kiireetön hoito ja sairaalahoidon alkaessa kesken oleva suun terveydenhuolto tapahtuvat potilaan kotikunnan terveyskeskuksessa tai yksityishammaslääkärillä. Potilaalle tiedotetaan, että hän ei saa sairaalahoidon aikana sairausvakuutuslain mukaista sairaanhoitokorvausta yksityisen hammashoidon kustannuksista. Jos potilaalla on pitkäaikaishoitopäätös, sairaala maksaa kaiken suun terveydenhuollon, myös mahdolliset proteesien hankinnat ja huollot.

Satakunnan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian toimialue

Suun terveydenhuollon kiireelliset ajat varataan Harjavallan terveyskeskuksesta ja jatkohoito järjestetään potilaan kotikunnan mukaiseen terveyskeskukseen. Kiireetön suun terveydenhuolto ja kesken olevan suun terveydenhuollon jatkohoito toteutuvat oman kotikunnan terveyskeskuksessa. Potilaat ovat itse kustantaneet suun terveydenhuoltonsa ja kustannuksiin on haettu toimeentulotukea, jos potilaalla on ollut siihen oikeus. Suun terveydenhuollon järjestäminen pitkäaikaispotilailla on ollut esillä, ja asiasta on aloitettu ohjeiden laatiminen kesällä 2012. Vuonna 2013 on tehty ensimmäisen kerran kuntayhtymän budjettiin rahavaraus potilaiden suun terveydenhuollon kustannuksia varten.

Turun kaupungin psykiatrinen erikoissairaanhoito

Kiireellinen suun terveydenhuolto maksetaan. Kiireetön suun terveydenhuolto maksetaan silloin, kun potilaalle on tehty pitkäaikaishoitopäätös tai jos sairaalan lääkäri tekee lähetteen kiireettömään suun terveydenhuoltoon perustellusta syystä. Potilas maksaa itse muun ennen laitoshoidon aloitetun suun terveydenhuollon ja yksityisen hammashoidon.

Vanhan Vaasan sairaala

Kaikille potilaille ostetaan suun terveydenhuollon palvelut, jotka sairaala maksaa.

Varkauden sairaalan psykiatrian osasto

Kiireellistä suun terveydenhuoltoa ja jatkohoitoa tarvitseva potilas käy päivystyksellisesti hammaslääkärissä ja osasto maksaa hoidon. Potilas maksaa itse kiireettömän suun terveydenhuollon ja laitoshoidon alkaessa kesken olevan suun terveydenhuollon jatkohoidon. Jos hammasvaurio on syntynyt jonkun hoitotoimenpiteen aikana (esimerkiksi hampaan lohkeaminen ect-hoidossa), osasto maksaa koko hoidon.

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian tulosalue ja nuorisopsykiatrian osastot

Psykiatrian tulosalueella ei ole juuri lainkaan pitkäaikaista laitoshoidoa. Hoitajaksot ovat valtaosin lyhyitä 2–4 viikkoa kestäviä. Lasten- ja nuorisopsykiatrian tuloksiköissä potilaat ohjataan kiireettömään suun terveydenhuoltoon oman kunnan terveystieteeseen, akuutit tapaukset, kuten hammastapaturmat, hoidetaan konsultoimalla sairaanhoitopiirin hammasklinikkaa. Aikuispsykiatrian tuloksiköissä päivystysluonteista suun terveydenhuoltoa tarvitsevat potilaat ohjataan terveystieteeseen, ja hoitava osasto maksaa laskun. Jos potilaan hoidon tarve ei ole välitön, hän voi halutessaan käydä omalla hammaslääkärillä omalla kustannuksellaan. Kiireettömän suun terveydenhuollon osalta toimitaan tapauskohtaisesti hoitavan lääkärin arvion perusteella. Varattu aika saatetaan joutua perumaan potilaan voinnin vuoksi. Sairaanhoitopiirin hammasklinikalla annetun hoidon maksaa osasto, ja yksityisellä käynnit maksaa potilas itse.

Nuorisopsykiatrian osastoilla konsultoidaan kiireellisissä tapauksissa ensisijaisesti sairaanhoitopiirin hammasklinikkaa. Kiireetön sekä kesken oleva suun terveydenhuolto hoidetaan pääsääntöisesti alusta loppuun kouluterveydenhuollossa. Hoitoajat ovat lyhyitä, mediaani akuuttipsykiatrisella osastolla on noin 16 vuorokautta. Hoito- ja kuntoutusosastoilla hoitoajat voivat olla pidempiä.

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän mielenterveys- ja päihdepalvelut

Kiireellinen suun terveydenhuolto annetaan kaikille potilaille, ja pitkäaikaishoidossa oleville ostetaan kaikki suun terveydenhuolto.

3.1.3

Valviran lausunto

Valvira pitää asianmukaisena menettelynä sitä, että psykiatrinen sairaala järjestää potilaan kiireellisen suu- ja hammassairauksien hoidon.

Valviran mukaan on tarkoituksenmukaista, että potilaalla kesken oleva hammashoito rekisteröidään psykiatrisen hoitajakson alussa, ja esimerkiksi aloitetut ja suunnitellut juurenhoidot saatetaan loppuun hoitosuunnitelman mukaisesti, jos potilaan psykiatrinen hoito sen mahdollistaa. Valvira katsoo, että lyhytaikaisessa laitoshoidossa olevan potilaan kiireetöntä suun terveydenhuoltoa voidaan siirtää lääketieteellisistä, hoidollisista tai muista perustelluista syistä. Kiireettömän suun terveydenhuollon toteuttamisessa on asianmukaista huomioida hoidettavan potilaan psyykinen terveydentila. Valvira ei pidä epäasianmukaisena sitä, että lyhytaikaisessa laitoshoidossa oleva potilas ohjataan terveystieteeseen, yleensä laitoshoidon jälkeen toteutettavaan suun terveydenhuoltoon, ja että häneltä peritään suun terveydenhuollosta asiakasmaksuasetuksen mukaiset maksut samoin perustein kuin muilta suun terveydenhuollon asiakkailta.

Pitkäaikaispäätöksellä laitoshoidossa olevilta potilailta perittävän hoitomaksun tulee Valviran mukaan kattaa potilaan kokonaishoito, johon sisältyvät lääketieteellisesti/hammaslääketieteellisesti perustellut suun terveydenhuollon palvelut.

Johtopäätöksinään Valvira toteaa seuraavaa.

Sairausvakuutuslain mukaiset sairaanhoitokorvaukset on tarkoitettu pienentämään yksityisten terveyspalvelujen käyttämisestä asiakkaille aiheutuvia maksuja.

Lyhytaikaisessa laitoshoidossa tai veteraanikuntoutuksessa olevan potilaan kiireetöntä suun terveydenhuoltoa ei aina ole tarkoituksenmukaista toteuttaa laitoshoidon kestäessä. Kiireetön suun terveydenhuolto ei myöskään yleensä sisälly lyhytaikaisen laitoshoidon palveluihin ja hoitopäivämaksuun.

Kiireetön suun terveydenhuolto saattaa kuitenkin olla aiheellista myös laitoshoidon aikana, ja siten laitoshoitoon sisällytettävänä hoitona. Toimintayksiköt voivat järjestää suun terveydenhuollon palveluita eri tavoin. Laitoshoidossa olevalla potilaalla tulee olla mahdollisuus halutessaan käyttää myös yksityissektorin palveluja, esimerkiksi keskeneräisen juurihoidon loppuun saattamiseksi, omalla yksityishammaslääkärillään. Potilas ei kuitenkaan tällöin ole oikeutettu hammashoidosta maksettaviin sairausvakuutuslain mukaisiin sairaanhoitokorvauksiin.

Valviran tiedossa on, että sosiaali- ja terveysministeriössä on suunnitteilla suun terveydenhuollon asiakasmaksujen tarkastelu kokonaisuudessaan mahdollisten lainsäädännön muutostarpeiden selvittämiseksi.

3.2

Oikeudellinen arviointi

Oikeusohjeet

Keskeiset oikeusohjeet ovat tämän päätöksen liitteenä.

Kannanotto

Psykiatristen sairaalayksiköiden selvitysten perusteella psykiatrisessa sairaalahoidossa olevien potilaiden suun terveydenhuollon palvelut järjestetään seuraavasti:

- Kiireellinen suun terveydenhuolto toteutuu pääosin psykiatrisen sairaalan järjestämänä ja potilaalta perittävään hoitomaksuun sisältyvänä sekä lyhytaikaisessa että pitkäaikaisessa sairaalahoidossa.
- Pitkäaikaisessa, yli kolme kuukautta kestävässä, psykiatrisessa sairaalahoidossa oleville potilaille tarpeelliset suun terveydenhuollon palvelut, usein myös protetiikka mukaan lukien, ovat maksuttomia ja sisältyvät hoitomaksuun. Näin on lukuun ottamatta yhtä sairaanhoitopiiriä, jossa on vasta tänä vuonna tehty ensimmäisen kerran talousarvioon rahavaraus potilaiden suun terveydenhuollon kustannuksia varten.
- Kiireetön suun terveydenhuolto ja sairaalahoidon alkaessa kesken oleva suun terveydenhuolto sen sijaan toteutuvat useimmiten ainoastaan potilaan itsensä järjestäminä ja kustantamina silloin, kun potilas on lyhytaikaisessa sairaalahoidossa. Suun terveydenhuollon kustannuksiin saatetaan myös hakea toimeentulotukea potilaan kotikunnalta.

Selvityksistä ilmenee, että suun terveydenhuollon palvelujen järjestämisessä psykiatrisessa sairaalahoidossa oleville potilaille on toimintayksikkökohtaisia eroja. Näin on asianlailta varsinkin lyhytaikaisessa psykiatrisessa sairaalahoidossa olevien potilaiden kohdalla.

Sosiaali- ja terveysministeriön lääkintöneuvoksen mukaan laitoshoidossa olevien potilaiden suun terveydenhuollon palvelut kuuluvat tarpeellisiin palveluihin osana hoidon kokonaisuutta. Tämä on myös minun käsitykseni asiassa. Myös lyhytaikaisessa laitoshoidossa olevien potilaiden tulee hoidossa ollessaan saada heidän terveydentilansa edellyttämät tarpeelliset, sekä kiireelliset että kiireettömät, suun terveydenhuollon palvelut. Näiden tarpeellisten terveyspalveluiden antamista voidaan siirtää lyhytaikaisen laitoshoidon päättymisen jälkeiseen aikaan vain, jos se on potilaan terveydentila ja sairauden ennakoitavissa oleva kehitys huomioon ottaen perusteltua lääketieteellisistä ja/tai hammaslääketieteellisistä syistä.

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä korostettiin sitä, että julkisen vallan velvollisuutena on edistää tosiasiallista tasa-arvoa yhteiskunnassa. Perustuslain yhdenvertaisuussäännös, 6 §, toteuttaa siten myös perustuslain 1 §:n yleistä arvolähtökohtaa oikeudenmukaisuuden edistämisestä yhteiskunnassa. Yhdenvertaisuussäännökseen sisältyy vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa. Säännös rajoittaa siten myös erilaisuutta kuntien palveluvalikoimissa ja niiden järjestämistavoissa. Terveyspalveluiden toteutumista arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota paitsi kunnan asukkaiden yhdenvertaisuuteen myös yhdenvertaisuuteen eri kuntien asukkaiden välillä. Terveydenhuoltolain tarkoituksena on toteuttaa väestön tarvitsemien palveluiden yhdenvertaista saatavuutta.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan turvattava, *sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään*, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kuntien sosiaalisia perusoikeuksia koskevien velvoitteiden riippuvuus täydentävästä lainsäädännöstä on riidatonta silloin, kun perustuslain säännös on muotoiltu lainsäätäjään kohdistuvaksi toimeksiannoksi. Tällainen sääntelymalli on perustuslain 19 §:n 3 momentissa.

Lainsäädännössä ei määritellä sitä, millaisia palveluita laitoshoidossa olevalta hoidosta ja ylläpidosta perittävään hoitopäivämaksuun tai maksukyvyyn mukaan määräytyvään maksuun sisältyy. Jotta yhdenvertaisten ja tarpeellisten suun terveydenhuollon palveluiden saatavuus voidaan turvata myös laitoshoidossa oleville, lainsäädäntöä olisi tarpeen täsmentää tältä osin.

4

TOIMENPITEET

Pyydän Valviraan saattamaan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen sairaanhoitopiirien ja laitoshoidon antavien sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden tietoon.

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämän käsitykseni lainsäädännön täsmentämistarpeesta sosiaali- ja terveysministeriön tietoon ja esitän, että ministeriö ryhtyisi tarvittaviin toimenpiteisiin.

Pyydän ministeriötä ilmoittamaan minulle 30.5.2014 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on antanut aihetta.

LIITE

Päätökseen dnro 2977/4/12 liittyvät oikeusohjeet

Suomen perustuslaki

Perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä (1 mom.). Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (2 mom.).

Perustuslain 19 §:n mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon (1 mom). Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä (3 mom.).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Potilaslain 4 a §:n mukaan terveyden- ja sairaanhoitoa toteutettaessa on tarvittaessa laadittava tutkimusta, hoitoa, lääkinnällistä kuntoutusta koskeva tai muu vastaava suunnitelma. Suunnitelmasta tulee ilmetä potilaan hoidon järjestäminen ja toteuttamisaikataulu. Suunnitelma on laadittava yhteisymmärryksessä potilaan, hänen omaisensa tai läheisensä taikka hänen laillisen edustajansa kanssa. Suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään.

Potilaslain 5 §:n mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan (1 mom.).

Potilaslain 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994, ammattihenkilölaki) 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja sen mahdolliset haitat (1 mom.). Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään (2 mom.). Terveydenhuollon ammattihenkilön tulee aina antaa kiireellisen hoidon tarpeessa olevalle apua (3 mom.).

Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

Terveydenhuoltolaki

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 1 §:n mukaan lakia sovelletaan kansanterveyslaissa (66/1972) ja erikoissairaanhoidolaissa (1062/1989) säädetyn kunnan järjestämisvastuuseen kuuluvan terveydenhuollon toteuttamiseen ja sisältöön, jollei muussa laissa toisin säädetä. Terveydenhuoltoon sisältyvät terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoido (1 mom.).

Terveydenhuoltolain 2 §:n 3 kohdan mukaan lain tarkoituksena on toteuttaa väestön tarvitsemien palvelujen yhdenvertaista saatavuutta, laatua ja potilasturvallisuutta.

Terveydenhuoltolain 24 §:n mukaan kunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden sairaanhoitopalvelut. Sairaanhoitopalveluihin sisältyvät:

- 1) sairauksien tutkimus, lääketieteellinen tai hammaslääketieteellinen taudinmääritys, hoito, hoitosuunnitelman mukaiset pitkäaikaisen sairauden hoitoon tarvittavat hoitotarvikkeet sekä tarpeellinen lääkinnällinen kuntoutus;
- 2) sairauksien ehkäiseminen, parantaminen ja kärsimysten lievittäminen;
- 3) ohjaus, jolla tuetaan potilaan hoitoon sitoutumista ja omahoitoa;
- 4) erityistä tukea, tutkimusta ja hoitoa tarvitsevan potilaan terveysongelmien varhainen tunnistaminen, hoito ja jatkohoitoon ohjaaminen (1 mom.).

Sairaanhoito on toteutettava potilaan lääketieteellisen tai hammaslääketieteellisen tarpeen ja käytävissä olevien yhtenäisten hoidon perusteiden mukaisesti. Hoito on toteutettava tarkoituksenmukaisella tavalla ja yhteistyöllä. Hoito toteutetaan avohoidossa silloin, kun se on -potilasturvallisuus huomioon ottaen mahdollista (2 mom.). Hoidon ja kuntoutuksen toteutukselle on tarvittaessa laadittava hoito- ja kuntoutussuunnitelma siten kuin potilaslain 4 a §:ssä säädetään (3 mom.).

Terveydenhuoltolain 26 §:n mukaan kunnan on järjestettävä asukkailleen suun terveydenhuollon palvelut. Hoidon jaksottaiselle toteutukselle on oltava hammaslääketieteelliset perusteet. Suun terveydenhuollon palveluihin sisältyvät:

- 1) väestön suun terveyden edistäminen ja seuranta;
- 2) terveysneuvonta ja terveystarkastukset;
- 3) suun sairauksien tutkimus ja ehkäisy sekä hoito;
- 4) potilaan erityisen tuen ja tutkimusten tarpeen varhainen tunnistaminen sekä potilaan hoito ja tarvittaessa jatkotutkimuksiin ja -hoitoon ohjaaminen (1 mom.).

Kunnan perusterveydenhuollon on suun terveydenhuoltoa järjestäessään toimittava yhteistyössä erikoissairaanhoidon, muun terveydenhuollon sekä sosiaalihuollon henkilöstön kanssa (2 mom.).

Terveydenhuoltolain 50 §:n mukaan kiireellinen sairaanhoito, mukaan lukien kiireellinen suun terveydenhuolto, mielenterveyshoito, päihdehoito ja psykososiaalinen tuki, on annettava potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta. Kiireellisellä hoidolla tarkoitetaan äkillisen sairastumisen, vamman, pitkäaikaissairauden vaikeutumisen tai toimintakyvyn -alenemisen edellyttämää välitöntä arviota ja hoitoa, jota ei voida siirtää ilman sairauden pahenemista tai vamman vaikeutumista (1 mom.).

Terveydenhuoltolain 51 §:ssä säädetään perusterveydenhuoltoon pääsystä.

Kunnan on järjestettävä toimintansa siten, että potilas voi saada arkipäivisin virka-aikana välittömästi yhteyden terveyskeskukseen tai muuhun terveydenhuollon toimintayksikköön. Terveydenhuollon ammattihenkilön on tehtävä hoidon tarpeen arviointi viimeistään kolmantena arkipäivänä siitä, kun potilas otti yhteyden terveyskeskukseen, jollei arviota ole

voitu tehdä ensimmäisen yhteydenoton aikana. Perusterveydenhuollon yhteydessä toteutettavassa erikoissairaanhoidossa hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut toimintayksikköön (1 mom).

Hoidon tarpeen arvioinnin yhteydessä lääketieteellisesti tai hammaslääketieteellisesti tarpeelliseksi todettu hoito on järjestettävä potilaan terveydentila ja sairauden ennakoitavissa oleva kehitys huomioon ottaen kohtuullisessa ajassa, kuitenkin kolmessa kuukaudessa siitä, kun hoidon tarve on arvioitu. Tämä kolmen kuukauden enimmäisaika voidaan ylittää suun terveydenhuollossa ja perusterveydenhuollon yhteydessä toteutettavassa erikoissairaanhoidossa enintään kolmella kuukaudella, jos lääketieteellisistä, hoidollisista tai muista vastaavista perustelluista syistä hoidon antamista voidaan lykätä potilaan terveydentilan vaarantumatta (2 mom.).

Erikoissairaanhoidolain 52 §:ssä säädetään erikoissairaanhoidon pääsystä.

Sairaanhoitopiirin kuntayhtymä vastaa siitä, että sekä kiireellisen että lähetteeseen perustuvan hoidon tarpeen arviointi ja hoito järjestetään yhtenäisin lääketieteellisin tai hammaslääketieteellisin perustein. Henkilön ottaminen sairaalaan kiireetöntä sairaanhoitoa varten edellyttää lääkärin tai hammaslääkärin tutkimukseen perustuvaa lähetettä (1 mom.).

Hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut kuntayhtymän sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoidon toteuttavaan toimintayksikköön. Jos hoidon tarpeen arviointi edellyttää erikoislääkärin arviointia tai erityisiä kuvantamis- tai laboratoriotutkimuksia, on arviointi ja tarvittavat tutkimukset toteutettava kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun lähete on saapunut sairaanhoitopiirin sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoidon toteuttavaan toimintayksikköön (2 mom.).

Hoidon tarpeen arvioinnin perusteella lääketieteellisesti, hammaslääketieteellisesti tai terveystieteellisesti tarpeelliseksi todettu hoito ja neuvonta on järjestettävä ja aloitettava hoidon edellyttämä kiireellisyys huomioon ottaen kohtuullisessa ajassa, kuitenkin kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun hoidon tarve on todettu (3 mom.).

Jos henkilöllä todettu sairaus tai oire on tarkoituksenmukaisinta hoitaa terveyskeskuksessa, on hänet ohjattava hoitoon asianomaiseen terveyskeskukseen ja annettava terveyskeskukselle tarpeelliset hoito-ohjeet (4 mom.).

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus avohoidon ja laitoshoidon määrittelyn perusteista

Avohoidon ja laitoshoidon määrittelyn perusteista annetussa sosiaali- ja terveysministeriön asetuksessa (1806/2009) määritetään perusteet, joiden mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelu on avo- tai laitoshoidon (1 §). Asetuksen mukaiset perusteet avohoidon ja laitoshoidon määrittämiselle koskevat kuntia ja kuntayhtymiä niiden järjestäessä sosiaali- tai terveyspalveluja tai niiden muuttaessa palveluiden luonnetta. Lisäksi perusteet koskevat Kansaneläkelaitosta sen ratkaistessa henkilön oikeutta niihin mm. sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaisesti etuuksiin, joissa etuuden myöntäminen tai myönnetyn etuuden määrä edellyttää rajanvetoa avo- ja laitoshoidon välillä (2 §). Sosiaali- tai terveydenhuollon toiminta on avohoidon tai laitoshoidon liitteessä määriteltujen perusteiden mukaisesti (3 §). Liitteen mukaan henkilölle järjestetty hoito laitoshoidon aina kun hoito on järjestetty sairaalan tai terveyskeskuksen vuodeosastolla.

Laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992, asiakasmaksulaki) 7 b §:n mukaan lain nojalla maksua määrättäessä pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevaksi

katsotaan:1) ympärivuorokautisen laitoshoidon alkamisesta lukien henkilö, jonka laitoshoidon voidaan arvioida kestävän pitempään kuin kolme kuukautta; sekä 2) muu kuin 1 kohdassa tarkoitettu henkilö sen jälkeen, kun hänen ympärivuorokautinen laitoshoidonsa on jatkunut kolme kuukautta, jos hänen toimintakykynsä on katsottava heikentyneen siten, että häntä on hoidettava edelleen laitoksessa (1 mom.).

Asiakasmaksulain 7 c §:n mukaan pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevalta peritään maksukyvyn mukaan määräytyvä maksu. Maksu voi olla enintään 85 prosenttia hoidossa olevan tässä laissa tarkoitettua kuukausitulosta, jollei tässä laissa toisin säädetä. Maksu voidaan kuitenkin määrätä enintään sen suuruiseksi, että hoitoa saavan henkilökohtaiseen käyttöön jää kuukausittain vähintään 90 euroa (1 mom.).

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun asetuksen (912/1992, asiakasmaksuasetus) 12 §:n mukaan lyhytaikaisessa laitoshoidossa olevalta voidaan periä hoidosta ja ylläpidosta psykiatrian toimintayksikössä enintään 15,10 euroa (1.1.2014 lukien 16,10 euroa) hoitopäivältä ja muussa lyhytaikaisessa laitoshoidossa enintään 32,60 euroa (1.1.2014 lukien 34,80 euroa) hoitopäivältä. Maksuja ei saa kuitenkaan periä terveyskeskuksessa eikä sairaalassa tai sen toimintayksikössä alle 18-vuotiaalta siltä osin kuin hoitopäiviä on kalenterivuodessa kertynyt yli seitsemän. Maksuja ei saa myöskään periä mielenterveyslain (1116/1990) 9 §:n perusteella järjestetyn tarkkailun ajalta, jos tarkkailtavaksi otettua ei tarkkailun perusteella määrätä mainitun lain 8 §:ssä tarkoitettuun tahdosta riippumattomaan hoitoon (1 mom.).

Sairausvakuutuslaki

Sairausvakuutuslain (1224/2004) 2 luvun 3 §:n 1 momentin 4 kodan mukaan lain nojalla ei korvata sairaanhoidon kustannuksia ajalta, jonka vakuutettu on julkisessa laitoshoidossa tai sitä vastaavassa hoidossa.

Sairausvakuutuslain 2 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan laitoshoidolla tarkoitetaan ylläpidon, hoidon ja huolenpidon sisältävää toimintaa sairaalassa, hoitolaitoksessa tai muussa vastaavassa toimintayksikössä.

Laki rintamaveteraanien hammashuollon järjestämisestä ja korvaamisesta

Lain mukaan hammashuolto korvataan rintamaveteraaneille ja miinanraivaajille sairausvakuutuslain 5 b ja 7 §:n mukaisesti, kuitenkin siten, että hammaslääkärin suorittamasta suun ja hampaiden tutkimuksesta sekä ehkäisevästä hoidosta peritystä palkkiosta korvataan 100 prosenttia tai, jos peritty palkkio on suurempi kuin noudatettavaksi vahvistettu taksa edellyttää, taksan mukainen määrä. Lisäksi hammaslääkärin tai erikoishammasteknikon suorittamasta protetiikan kliinisestä työstä korvataan 100 prosenttia ja teknisestä työstä 50 prosenttia tai, jos peritty palkkio on suurempi kuin noudatettavaksi vahvistettu taksa edellyttää, taksan mukainen määrä.

Kelan 1.1.2010 julkaisemassa ohjekirjassa Hammashoito Korvaaminen sairausvakuutuksesta todetaan, että sotilasvammalain mukaisesti Valtiokonttori maksaa korvattavasta vammasta aiheutuneet tarpeelliset hammashoitokustannukset. Valtiokonttori antaa veteraaneille maksusitoumuksen korvattavista hoitotoimenpiteistä ja korvausta haetaan Valtiokonttorilta. Kela korvaa muut mahdolliset rintamaveteraanien hammashuollosta annetun lain mukaan korvattavat toimenpiteet, kuten ehkäisevän hoidon toimenpiteet, joista yksityinen palvelunantaja antaa erillisen selvityksen.